

Gemeente
Haarlemmermeer

Accountantsverslag 2012

29 maart 2013

Aan de auditcommissie
van de gemeente Haarlemmermeer
Postbus 250
2130 AG HOOFDORP

i.a.a. het college van burgemeester en wethouders

Datum
29 maart 2013

Behandeld door
J.F. de Boer RA

Ons kenmerk
130088 R/MG/3113413650

Onderwerp
Accountantsverslag 2012 jaarrekening gemeente Haarlemmermeer

Geachte leden van de auditcommissie,

Hierbij ontvangt u ons accountantsverslag over het verslagjaar 2012. Daarin zijn onze belangrijkste controlebevindingen samengevat.

De jaarrekening is opgesteld onder verantwoordelijkheid van het college van burgemeester en wethouders van de gemeente Haarlemmermeer. In overeenstemming met uw opdracht hebben wij de jaarrekening 2012 gecontroleerd. Bij deze jaarrekening hebben wij op 19 maart 2013 een goedkeurende controleverklaring verstrekt.

Dit accountantsverslag is met u besproken op donderdag 28 maart 2013.

Wij vertrouwen erop u hiermee van dienst te zijn.

Hoogachtend,

Deloitte Accountants B.V.

Was getekend: ing. J.L. Wisse RA

Coll: MB

Inhoud	Pag.
1. Inleiding	2
1.1. Controleverklaring	2
1.2. Reikwijdte van de controle	2
1.3. Jaarrekeningtraject	2
1.4. Onafhankelijkheid	2
1.5. Duurzaamheidsverklaring	3
2. Controlebevindingen jaarrekening 2012	4
3. Vermogen en resultaatontwikkeling	12
4. Interne beheersing	13
5. Rechtmatigheid	14
6. Overige onderwerpen	17
Bijlage A1 - Niet-gecorrigeerde fouten	19
Bijlage A2 - Gecorrigeerde fouten	20
Bijlage A3 - Afwijkingen in de toelichting	21
Bijlage B - Onafhankelijkheid	22

1. Inleiding

1.1. Controleverklaring

Onze controle is uitgevoerd in overeenstemming met de vooraf afgesproken planning, zoals overeengekomen in de opdrachtbevestiging van 3 september 2012. De uitgevoerde werkzaamheden hebben geresulteerd in een goedkeurende controleverklaring. De controleverklaring bij de jaarrekening 2012 hebben wij u op 19 maart 2013 separaat toegezonden.

1.2. Reikwijdte van de controle

Met de opdrachtbevestiging van 3 september 2012 heeft u ons opdracht gegeven tot het controleren van de jaarrekening 2012. De reikwijdte van onze controle staat omschreven in de opdrachtbevestiging.

Tijdens de uitvoering van de oorspronkelijke controleplanning hebben zich geen wijzigingen van materieel belang in de reikwijdte voorgedaan. Wij achten de reikwijdte van onze controle voor 2012 voldoende voor de doelstelling van onze controle.

1.3. Jaarrekeningtraject

Afgelopen jaren is er bij de gemeente Haarlemmermeer intern veel tijd besteed om het traject van de jaarrekening te versnellen. Door kwalitatieve verbeteringen is de gemeente nu ook in staat om het jaarrekeningtraject te versnellen. Door het versnellen van het jaarrekeningtraject hebben wij de controleverklaring vroeg in 2013 kunnen afgeven.

Het versnellen van het traject is enkel mogelijk geweest door de grote inzet van uw en ons team en een goede samenwerking met uw gemeente.

1.4. Onafhankelijkheid

Wij zijn onafhankelijk van de gemeente en voor zover wij weten heeft zich geen inbreuk voorgedaan op de van toepassing zijnde regels en het beleid ten aanzien van onafhankelijkheid.

Ons zijn geen relaties bekend tussen Deloitte en de gemeente, die naar ons professionele oordeel mogelijk van invloed kunnen zijn op onze onafhankelijkheid.

Bijlage B bevat een nadere uiteenzetting van onze onafhankelijkheid.

1.5. Duurzaamheidsrapport

Het college heeft ons verzocht om naast de controle van de jaarrekening ook een assurance-rapport af te geven over een aantal prestatie-indicatoren op het gebied van duurzaamheid. De gemeente Haarlemmermeer is daarmee, voor zover ons bekend, de eerste gemeente die duurzaamheidsinformatie integreert in het jaarverslag en deze laat voorzien van onafhankelijke externe toetsing. In het hoofdstuk "Overige gegevens" is een paragraaf duurzaamheid toegevoegd. De negen duurzaamheidsprestatie-indicatoren, de beschrijving van de rapportagecriteria en het assurance-rapport zijn hierin opgenomen.

Voor dit jaar heeft de gemeente de keuze gemaakt om de data over 2011 te publiceren. De data die aan de negen duurzaamheidsprestatie-indicatoren ten grondslag liggen over 2012 zijn op dit moment nog niet tijdig beschikbaar.

Met dit assurance-rapport is de gemeente Haarlemmermeer een koploper in duurzaamheidsrapportage en anticipeert op de ontwikkeling van geïntegreerde verslaggeving.

2. Controlebevindingen jaarrekening 2012

Geïdentificeerde fouten en tekortkomingen in de toelichtingen

De materialiteit bij de planning en uitvoering van onze controle was € 4.414.000. Dit bedrag is gelijk aan de materialiteit van 2011, omdat de totale lasten na bestemming gelijk zijn gebleven. Deze materialiteit sluit aan op het door de gemeenteraad vastgestelde controleprotocol.

Goedkeuringstoleranties		
Fouten	1 % van het totaal van de lasten	€ 4.414.000
Onzekerheden	3 % van het totaal van de lasten	€ 13.242.000

Rapporteringstoleranties		
Fouten		€ 50.000
Onzekerheden		€ 50.000

Het college van burgemeester en wethouders heeft geconcludeerd dat de totale impact van de niet-gecorrigeerde fouten, zowel individueel als in totaal, niet materieel is binnen de context van de jaarrekening als geheel. Op basis van de door ons verrichte werkzaamheden kunnen wij instemmen met het standpunt van het college. Voor een nadere uiteenzetting van de niet-gecorrigeerde fouten en onzekerheden wordt verwezen naar bijlage A1. Deze niet-gecorrigeerde fout heeft betrekking op een rechtmatigheidsfout en kan ook in technische zin niet gecorrigeerd worden.

Van de precarioanslagen is voor een bedrag van € 3,9 miljoen nog geen zekerheid over het kunnen innen van de inkomsten. Deze onzekerheid is nader toegelicht in de risicoparagraaf van uw jaarstukken 2012.

Zowel de rechtmatigheidsfout als de onzekerheid vallen binnen de goedkeuringstoleranties en hebben dan ook geen invloed op ons oordeel.

Bijlage A2 bevat een overzicht van de gecorrigeerde fouten.

Financieringspositie gemeente Haarlemmermeer

Over de financieringspositie merken wij het volgende op:

Balanstotaal

Het balanstotaal is met € 54 miljoen toegenomen. Dit komt door investeringen in materiële vaste activa ad € 35 miljoen (waarvan Huis van de Sport € 14 miljoen) en verstrekte leningen en kapitaal aan deelnemingen ad € 32 miljoen.

Deze investeringen zijn gefinancierd met korte en langlopende geldleningen.

Leningen

Wij hebben u in onze managementletter geïnformeerd over de overschrijding van de kasgeldlimiet. Op 31 december 2012 heeft de gemeente € 90 miljoen aan kort geld aangetrokken. Hiermee overschrijdt u de kasgeldlimiet met € 37 miljoen. Het college heeft voor de overschrijding zowel toestemming van de raad als van de provincie gekregen.

U financiert 22 % met kort geleend geld. Van uw treasury medewerkers hebben wij begrepen dat de gemeente dit risico aanvaardbaar acht. Als de rente gaat stijgen, is de gemeente voornemens om lang geld aan te trekken. Het rentevoordeel dat op dit moment gerealiseerd wordt, is bewust niet structureel ingerekend in de begroting. Immers vanwege fluctuerende rentestanden is dit lastig te begroten. U rekent met een financieringsrente die geldt voor de lange termijn rente.

De langlopende financiering van de gemeente Haarlemmermeer verloopt volledig via de BNG en de NWB. Bij het aangaan van langlopende leningen vraagt de gemeente zes offertes op. Uit de drie meest recente transacties blijken de BNG en de NWB aan uw vraag te kunnen voldoen. De andere vier partijen kunnen geen offerte uitbrengen. Er zijn hiervoor oorzaken aan te wijzen. Het gaat namelijk om relatief hoge bedragen, veelal voor een langere periode (> 20 jaar), met een lineaire aflossing en waarbij het aanbod van de BNG openbaar is.

Vanuit onze maatschappelijke verantwoordelijkheid vragen wij aandacht voor de ontwikkelingen in de financiële sector in relatie tot de financierbaarheid van organisaties in het algemeen. Er bestaat altijd een risico dat banken geen leningen meer willen en mogen verstrekken. Ook mogelijk aan overheden. Dit risico kan zich voordoen door bijvoorbeeld gewijzigde Europese bankregels.

Het college is voornemens om het treasurybeleid in 2013 te herbezien.

Borgstellingen

De borgstellingen voor woningcorporaties zijn van € 247 miljoen in 2011 met € 64 miljoen gedaald naar € 183 miljoen in 2012. Deze borgstellingen zijn voor het grootste deel afgegeven aan Stichting Ymere (hierna: Ymere). De minister heeft Ymere onder verscherpt toezicht van het Centraal Fonds Volkshuisvesting geplaatst. Daarnaast ondervinden Woningcorporaties maatregelen vanuit het rijk die invloed kunnen hebben op hun vermogenspositie. Dit kan overigens per corporatie aanzienlijk verschillen.

Naast de borgstelling aan Ymere heeft de gemeente in het verleden geld aan deze corporatie geleend (de boekwaarde hiervan bedraagt € 39 miljoen op 31 december 2012). Deze zaken samengenomen, maakt dit een dossier dat naar ons idee extra aandacht vraagt. Het college heeft aangegeven hierop alert te zijn.

De afgegeven borgstelling is wellicht een theoretisch risico, er is namelijk nog nooit beroep op gedaan. Wij hebben begrepen dat het college een eventuele nieuwe borgstelling zorgvuldig afweegt. Dit lijkt ons terecht.

Eigen vermogen

Het eigen vermogen is in 2012 met € 34 miljoen gedaald. De daling is te verklaren door onttrekkingen aan de reserve N201 (€ 20 miljoen) en de reserve grondzaken (€ 24 miljoen). Het eigen vermogen is onder meer gestegen door het positieve resultaat over 2012 (€ 14 miljoen). Andere (kleinere) oorzaken van mutaties in het eigen vermogen zijn toegelicht in uw jaarstukken.

Financiële vaste activa

De post financiële vaste activa is in 2012 met € 40 miljoen toegenomen. In de volgende paragrafen lichten wij deze vermeerdering nader toe.

Kapitaalverstrekkingen aan S.A.D.C.

De kapitaalverstrekkingen aan deelnemingen zijn in 2012 toegenomen met € 11 miljoen. Dit betreft een kapitaalstorting aan Schiphol Area Development Company N.V. (hierna: S.A.D.C.). Het totale kapitaalbelang ultimo 2012 komt daarmee op € 27 miljoen. De bijdrage ad € 11 miljoen maakt onderdeel uit van een kapitaaltoezegging van € 20 miljoen, waarvan € 9 miljoen in 2011 was gestort. Voor deze bijdragen is de aankoop van gronden in dochterondernemingen van S.A.D.C. gefinancierd. De gemeente Haarlemmermeer staat daarnaast tot maximaal € 20 miljoen garant voor S.A.D.C.

De aandeelhouders van S.A.D.C. hebben in december 2012 het bedrijfsplan 2013-2017 van S.A.D.C. vastgesteld. Uit het plan blijkt dat de komende jaren positieve resultaten worden verwacht, waardoor de overige reserves van S.A.D.C. toenemen. Ten opzichte van het bedrijfsplan 2012-2016 zijn de verwachte positieve resultaten naar beneden bijgesteld. Het is daarom noodzakelijk om de ontwikkelingen bij S.A.D.C. en haar dochterondernemingen te blijven volgen.

Leningen aan Hoofdvaart B.V.

In 2012 heeft de gemeente € 21 miljoen geleend aan Hoofdvaart B.V. Hiermee komt de totale lening aan Hoofdvaart B.V. op € 27 miljoen. De lening is verstrekt om extra kapitaalstoringen in deelnemingen mogelijk te maken. De kapitaalstoringen zijn nodig om grondexploitaties te financieren. Hoofdvaart B.V. neemt deel in vier vennootschappen waarin S.A.D.C. ook deelneemt. Met name vragen wij aandacht voor GEM President 1.2. Deze grondexploitatie kent nog een lange looptijd en een relatief lage netto contante waarde.

Stimuleringsfonds Volkshuisvesting Nederland

In 2012 heeft de gemeente € 6,7 miljoen beschikbaar gesteld aan het Stimuleringsfonds Volkshuisvesting Nederland (hierna: SVN fonds). De totale bijdrage aan het SVN fonds komt hiermee uit op € 31,7 miljoen. Daarmee blijft de gemeente onder het door de raad ingestelde plafond van € 34 miljoen.

Het SVN fonds gebruikt de ontvangen bijdrage om startershypotheken te verstrekken aan inwoners van de gemeente Haarlemmermeer. Deze leningen worden onder voorwaarden verstrekt (NHG garantie en hypothecaire zekerheid). Wij hebben vastgesteld dat de stand in de jaarrekening overeenkomt met de administratie van het SVN fonds.

Ondanks de voorwaarden waaronder de startersleningen zijn verstrekt, kan het risico op incourantheid in de toekomst toenemen. De huidige economische ontwikkelingen en de besluitvorming van het kabinet rondom de hypotheekafrek hebben invloed op dit risico. Wij adviseren u de risico's rondom het SVN fonds te blijven monitoren.

Grondexploitatie

De balanspost voorraden betreft met name de grondexploitatie. Hierbij is een uitsplitsing te maken naar gronden in exploitatie en Niet In Exploitatie Genomen gronden.

Uitgangspunten gronden in exploitatie

De gronden in exploitatie zijn gewaardeerd tegen historische kostprijs of lagere marktwaarde. De gemeente bepaalt de marktwaarde van de gronden aan de hand van parameters. Parameters die bepalend zijn voor de marktwaarde zijn bijvoorbeeld indexen van kosten- en opbrengstenstijgingen, tempo van uitgaven, ontwikkelingen op het gebied van de verkoopprijzen en gekozen rentepercentages voor contant making van de geldstromen.

In hoofdlijnen hanteert de gemeente Haarlemmermeer de volgende uitgangspunten:

- Kostenstijging vanaf 2013 2 %.
- Opbrengstenstijging tot en met 2014 0 % daarna 2 %.

Het percentage voor kostenstijging ligt in lijn met wat op dit moment gebruikelijk is in Nederland. Voor de opbrengstenstijging constateren wij dat landelijk de nullijn wordt aangehouden voor de korte termijn en in sommige gevallen een daling van de prijzen. Voor de lange termijn constateren wij dat 1 % als opbrengstenstijging wordt aangehouden. De gemeente Haarlemmermeer rekent met een hogere stijging dan op dit moment in Nederland gebruikelijk is. De verwachting van het college is dat de markt zich als eerste zal herstellen in de Randstad en dan vooral rondom de luchthaven Schiphol. Daarnaast is de gemeente Haarlemmermeer reeds in 2004 begonnen met het scherp volgen van de ontwikkelingen, waaronder het actualiseren van de verkoopopbrengsten van haar grondexploitaties. Dit heeft in 2004 geleid tot een daling van de netto contante waarde met 120 miljoen. Hierdoor zijn er in 2012 minder sterke dalingen in de verwachte verkoopopbrengsten noodzakelijk. Wij vinden dat een goede zaak en kunnen ons vinden in de uitgangspunten.

Herzieningen grondexploitatie

De gemeenteraad heeft in het tMPG een zestal herzieningen van grondexploitaties vastgesteld. Een van deze herzieningen betrof de grondexploitatie Boseilanden. Deze herziening hield in dat een deel van de gronden werd overgeboekt naar de Niet In Exploitatie Genomen Gronden. Dit heeft tot een afboeking geleid. Deze afboeking is ten laste gekomen van het product grondzaken.

Deze en andere lasten moesten gedekt worden uit de reserve grondzaken die hiervoor ontoereikend was. Met de bijstorting vanuit de algemene reserve heeft u de reserve grondzaken weer toereikend gemaakt.

Taakstellend budget

De gemeente Haarlemmermeer heeft, verdeeld over de actieve grondexploitaties, een taakstellende bezuiniging van € 4 miljoen opgenomen. Deze bezuiniging is niet gespecificeerd of expliciet gemaakt. In het interne document "Processtappen taakstelling" heeft de gemeente een planning opgenomen die moet leiden tot invulling van dit taakstellende budget. Uit de planning blijkt dat dit proces afgerond dient te worden vóór vaststelling van de nieuwe MPG. Wij vragen uw aandacht voor de mate van realisatie van deze taakstellende bezuiniging. Immers als dit niet lukt, kan dit leiden tot verdere afwaardering.

Niet In Exploitatie Genomen Gronden (NIEGG)

De verslaggevingsregels voor "Niet In Exploitatie Genomen Gronden" (hierna: NIEGG) zijn met ingang van het verslagjaar 2012 veranderd. De verandering houdt in dat er een reëel en stellig voornemen moet zijn dat de gronden in de nabije toekomst worden bebouwd. Deze verwachting moet zijn gebaseerd op een raadsbesluit, waarin inhoud wordt gegeven aan ambitie en planperiode. De gemeenteraad heeft op 14 maart 2013 hier invulling aan gegeven.

Dit besluit heeft geresulteerd in de volgende categorisering:

- Gronden waar geen reëel en stelling voornemen voor was, zijn overgebracht naar de materiële vaste activa. Deze gronden (€ 0,8 miljoen) zijn getaxeerd naar huidige bestemming. Doordat de taxatiewaarde hoger was dan de boekwaarde was een afboeking niet noodzakelijk.
- Gronden die mogelijk worden geruild (€ 10 miljoen). Deze zijn gewaardeerd tegen huidige bestemming (agrarische waarde). Dit heeft geleid tot een afboeking van € 3,5 miljoen.
- Gronden waarvan reëel en stellig voornemen is aangetoond (€ 92 miljoen).

Reserves

Bij de controle op de reserves hebben wij de volgende aanbevelingen:

Bevinding	Aanbeveling
1 Het totaaloverzicht in de toelichting op de balans biedt inzicht in het verloop van de reservepositie van de gemeente.	Handhaven. Overigens ook verplicht volgens het BBV.
2 Een beschrijving van het doel van de verschillende reserves is opgenomen in de toelichting op de jaarrekening. Dat vinden wij een goede zaak.	Handhaven. Overigens ook verplicht volgens het BBV.
3 Het ontstaansmoment en de geplande looptijd van de (bestemmings) reserve is niet opgenomen in de toelichting op de jaarrekening. Hierdoor is beleidsevaluatie moeilijker te doen met behulp van de jaarstukken.	Opnemen en aangeven onder welke condities de reserve afwijkt of eventueel gehandhaafd blijft.
4 De benodigde reservepositie om het beoogde doel te realiseren (van de bestemmingsreserve), blijkt niet uit de toelichting op de jaarrekening.	Opnemen in de toelichting, zodat inzichtelijk wordt voor de raad of de reserve toereikend is of er wellicht ook sprake kan zijn van een te hoge reserve.
5 Beleidseffectiviteit van de reserves behoort niet tot de scope en expliciete opdracht van het accountantsonderzoek. U kunt de aanbevelingen 3 en 4 beschouwen als aanbevelingen met raakvlakken op het terrein van de beleidseffectiviteit.	Geen.

Toeristenbelasting

In onze managementletter rapporteerden wij over de verschillen tussen de geschatte en werkelijke inkomsten met betrekking tot de toeristenbelasting. Wij gaven hierbij aan dat wij bij de controle van de jaarcijfers 2012 zouden rapporteren over de afwijkingen van de interne analyse ten opzichte van de definitieve aanslagen.

De realisatie over 2012 bedraagt € 7.098.000 tegenover € 7.120.000 begroot. Met een afwijking van circa 0,3 % ten opzichte van de begroting ligt de werkelijke opgelegde toeristenbelasting in lijn met de begrote toeristenbelasting.

Algemene uitkering

Gemeenten krijgen elk jaar geld van de rijksoverheid via het Gemeentefonds, de zogenaamde algemene uitkering. Dit bedrag is goed voor 30 % van de inkomsten van de gemeente Haarlemmermeer.

Het rijk stelt de uitkering van het Gemeentefonds diverse malen per jaar bij. Bijstelling vindt plaats aan de hand van de meest actuele uitgangspunten, zoals het aantal inwoners en het aantal uitkeringsgerechtigden. Het rijk stelt de uitkering ook bij als gevolg van het accres (de groei). Het accres van het Gemeentefonds is gekoppeld aan de groei van de rijksuitgaven. Indien deze uitgaven dalen, daalt ook het accres. Deze methode wordt ook wel "gelijk trap op en gelijk trap af" genoemd. De verwachting van het ministerie van BZK is dat het rijk minder uitgaven heeft gemaakt dan een paar maanden geleden werd verwacht. Dit komt door bezuinigingen bij het rijk.

De definitieve uitkomst over het accres 2012 volgt in mei 2013. Uw gemeente heeft de daling van het accres berekend en het negatieve financiële effect ad € 0,7 miljoen verwerkt in de jaarrekening 2012. De BBV commissie heeft in 2012 de stellige uitspraak gedaan dat het verwerken van dit accres in de jaarrekening is toegestaan, mits dit toereikend beargumenteerd is. Gemeente Haarlemmermeer heeft toegelicht dat het verwerken consistent met eerdere jaren gebeurt en voorzichtig is. Hiermee voldoet u aan de verslaggevingsregels.

Risicomanagement

In onze managementletter hebben wij het college al uitgebreid geïnformeerd over de stand van zaken rondom risicomanagement. Uw gemeente is namelijk het afgelopen jaar zeer actief geweest met risicomanagement. Wij noemen in dit kader:

- de uitvoering van een stresstest;
- plan van aanpak sociaal domein;
- risico conferentie, maatschappelijke ontwikkeling;
- opstellen en vaststellen Nota Risicomanagement.

Daarnaast is de gemeente Haarlemmermeer begonnen met de inrichting van een geïntegreerd systeem (Naris). Voor het eerst zijn de risico's in de programmabegroting 2013 gekwantificeerd. Bij het opstellen van de jaarrekening 2012 is de analyse in de programmabegroting als uitgangspunt genomen.

In onze managementletter 2012 hebben wij aangegeven dat wij in dit accountantsverslag op het onderwerp risicomanagement zouden terugkomen. Wij hebben inmiddels door middel van deelwaarnemingen vastgesteld dat de in Naris vastgelegde risico's onderbouwd zijn. Tevens hebben wij vastgesteld dat de omvang van de risico's ad € 64,6 miljoen in Naris aansluiten op de toelichting in de paragraaf "Weerstandsvermogen".

Single information, Single audit

Wij hebben de SiSa-bijlage gecontroleerd op basis van de door u opgemaakte SiSa-bijlage en de Nota Verwachtingen accountantscontrole SiSa 2012. Hierbij stellen wij de juistheid van de gegevens in de SiSa-bijlage vast. Wij willen benadrukken dat u als gemeente zelf verantwoordelijk bent voor de volledigheid van de te verantwoorden indicatoren zoals opgenomen in de SiSa-bijlage. Indien een "0" is ingevuld, zijn wij bij uw organisatie nagegaan of deze "0" terecht is ingevuld. Het college heeft dit aan ons bevestigd.

In het kader van de totstandkoming van de SiSa-bijlage merken wij nog het volgende op: Bij de recente review van de Accountantsdienst Rijk (hierna: ADR) van de accountantscontrole van de SiSa-bijlagen 2011 (de zogenaamde single review 2012) hebben wij gemerkt dat zij (zeer) kritisch zijn op de kwaliteit van de aangeleverde SiSa-bijlagen door de gemeenten en de hierop uitgevoerde accountantscontroles.

De ADR heeft ook bij Deloitte een groot aantal dossiers geselecteerd voor review. Bij alle door Deloitte gecontroleerde gemeenten (en provincies) is de ADR tot een positief oordeel gekomen. Dat is ook goed voor de gemeente Haarlemmermeer. U wordt immers niet geconfronteerd met aanvullende (veelal) lastige vragen of zelfs het achteraf terugbetalen van rijks gelden.

Op grond van het Besluit accountantscontrole decentrale overheden, artikel 5, lid 4, rapporteren wij in dit rapport over de fouten en onzekerheden van de specifieke uitkeringen die in 2012 in het kader van SiSa worden verantwoord. Wij doen dit door middel van een tabel, die ook moet worden opgenomen als er geen fouten of onzekerheden geconstateerd zijn. Per regeling wordt aangegeven of, en zo ja welke, financiële fouten of onzekerheden zijn geconstateerd:

Specifieke uitkering	Fout of onzekerheid	Financiële omvang in euro's	Toelichting fout/onzekerheid
D9 Onderwijsachterstandenbeleid 2011-2014 (OAB)	N/A	€ 0	N/A
E11B Nationaal Samenwerkingsprogramma Luchtkwaliteit (NSL) SiSa tussen medeoverheden	N/A	€ 0	N/A
E27B Brede doeluitkering verkeer en vervoer SiSa tussen medeoverheden	N/A	€ 0	N/A
G1C1 Wet sociale werkvoorziening (Wsw) Gemeentedeel 2012	N/A	€ 0	N/A
G1C2 Wet sociale werkvoorziening (Wsw) Totaal 2011 (Gemeenten inclusief deel gemeenschappelijke regelingen)	N/A	€ 0	N/A
G2 Gebundelde uitkering op grond van artikel 69 WWB	N/A	€ 0	N/A
G3 Besluit bijstandsverlening zelfstandigen 2004 (exclusief levensonderhoud beginnende zelfstandigen)	N/A	€ 0	N/A
G5 Wet Participatiebudget (WPB)	N/A	€ 0	N/A
H10 Brede doeluitkering Centra voor Jeugd en Gezin (BDU CJG) Hernieuwde uitvraag 2008 tot en met 2011	N/A	€ 0	N/A

3. Vermogen en resultaatontwikkeling

In het BBV wordt een duidelijk onderscheid gemaakt tussen resultaatbepaling en resultaatbestemming. Alle baten en lasten dienen via de programmarekening te lopen. Er mogen geen baten of lasten rechtstreeks in het eigen vermogen worden gemuteerd.

De mutaties in het eigen vermogen vinden plaats door middel van de resultaatbestemming. Het resultaat vóór bestemming bedraagt € 34 miljoen nadelig. Per saldo is tussentijds € 48 miljoen aan de reserves onttrokken, zodat het uiteindelijke nog te bestemmen jaarresultaat € 14 miljoen voordelig bedraagt. Dit bedrag is afzonderlijk vermeld onder het eigen vermogen in de balans.

In het hiernavolgende overzicht hebben wij de mutaties in de reserves schematisch weergegeven:

Ontwikkeling eigen vermogen (x € 1 mln)	2010	2011	2012
Stand van de reserves per 1 januari	278	305	339
Tussentijdse resultaatbestemming tijdens boekjaar	23	32	(48)
Nog te bestemmen resultaat bij jaarrekening	4	2	14
Totaal (= resultaat vóór bestemming)	27	34	(34)
Stand per 31 december	305	339	305

De reserves van uw gemeente zijn in 2012 met een bedrag van € 34 miljoen afgenomen. Dit komt overeen met het resultaat voor bestemming van € 34 miljoen nadelig.

De daling is te verklaren door onttrekkingen aan de reserve N201 (€ 20 miljoen) en de reserve grondzaken (€ 24 miljoen). Het eigen vermogen is onder meer gestegen door het positieve resultaat over 2012 (€ 14 miljoen). Andere (kleinere) oorzaken van mutaties in het eigen vermogen zijn toegelicht in uw jaarstukken.

De omvang van uw reserves bedraagt ultimo 2012 39 % van het balanstotaal (2011: 46 % van het balanstotaal). Voor een toelichting op de ontwikkeling van het resultaat verwijzen wij u naar de paragraaf "Toelichting op de Programmarekening" in de jaarrekening.

4. Interne Beheersing

Administratie Organisatie en Interne Beheersing

Als onderdeel van de jaarrekeningcontrole hebben wij in juli en augustus 2012 een interim-controle uitgevoerd. Deze interim-controle is primair gericht op de opzet, het bestaan en de werking van maatregelen van Administratieve Organisatie en Interne Beheersing (hierna: AO/IB), voor zover van belang voor onze controle op de betrouwbaarheid van de in de jaarrekening opgenomen gegevens.

De bevindingen, voortvloeiend uit de interim-controle, zijn vastgelegd in onze managementletter d.d. 19 oktober 2012 met kenmerk 120574 R. De uit de managementletter naar voren komende aandachtspunten hebben wij met u besproken op 20 september 2012. Bij de controle van de jaarrekening zijn verder geen nieuwe aandachtspunten naar voren gekomen.

Automatisering

Wachtwoordeisen

In onze managementletter rapporteerden wij dat de wachtwoordeisen op applicatieniveau zwak zijn. In oktober 2012 heeft een update van het financiële pakket plaatsgevonden. Bij deze update zijn ook de wachtwoordeisen aangescherpt. Hiermee voldoen de wachtwoordeisen aan hetgeen gebruikelijk is.

Routingscodes

In onze managementletter rapporteerden wij dat de gemeente over ongeveer 1.200 routingcodes beschikt. Naar aanleiding hiervan is door de gemeente geconstateerd dat er acht routingcodes bestaan waarbij slechts één medewerker een factuur goedkeurt. Hierdoor ontbreekt er functiescheiding en ontstaat er een hogere kans op onrechtmatigheden. In 2012 zijn er 300 facturen geweest die deze route hebben gevolgd. De medewerkers van Corporate Control hebben aanvullende controlewerkzaamheden uitgevoerd om de juistheid en rechtmatigheid van deze facturen vast te stellen. De corporate controller heeft geen bijzonderheden geconstateerd.

De betreffende routingcodes zijn aangepast. Wij hebben begrepen dat de beheersing van de routingcodes gemakkelijk is geworden met de komst van de update van het financiële pakket.

5. Rechtmatigheid

Europese aanbesteding

Indien de omvang van aanbestedingen van werken, diensten of leveringen een bepaalde drempel overschrijdt, dan dienen deze aanbestedingen plaats te vinden met inachtneming van de Europese richtlijnen voor de verstrekking van overheidsopdrachten. Er zijn aanbestedingsrichtlijnen voor (bouw)werken, leveringen (goederen) en diensten. Deze richtlijnen zijn verplicht opgenomen in uw normenkader voor de rechtmatigheidscontrole.

Uw gemeente kent al een aantal jaren een nauwgezette en strakke interne controle op (nieuwe) Europese aanbestedingen. Daarnaast vindt steekproefsgewijs intern onderzoek plaats op bestaande lopende (meerjarige) opdrachten. Vanuit uw verbijzonderde interne controle blijkt over 2012 dat er bij drie opdrachten in het verleden ten onrechte niet Europees aanbesteed is. De opdrachtverstrekking voor deze opdrachten vond plaats in de periode 2008-2009.

Conform de uitleg van de Kadernota 2012 van de commissie BBV dient een rechtmatigheidsfout op Europese aanbesteding, die in een latere periode dan de aanbesteding wordt ontdekt, meegenomen te worden als fout in het jaar waarin hij is ontdekt.

Volgens de commissie BBV dient de rechtmatigheidsfout te worden bepaald aan de hand van de restantverplichting op 1 januari 2012. Indien een contract dan al twee jaar loopt, tellen deze eerste twee jaren niet mee voor het onrechtmatigheidsoordeel over 2012. De drie aflopende opdrachten hadden op 1 januari 2012 een restantverplichting van € 553.000. Daarom is dit bedrag bij de controle in 2012 opgenomen in onze foutenevaluatie. Deze onrechtmatigheid past binnen de marges voor fouten en heeft geen gevolgen voor de strekking van de controleverklaring.

Begrotingsrechtmatigheid

De toe te passen normen voor het begrotingscriterium zijn gebaseerd op artikel 189, 190 en 191 van de Gemeentewet en moeten door de gemeenteraad zelf nader worden ingevuld en geconcretiseerd. Dit gebeurt door middel van de begroting en via de verordening op het financieel beheer ex artikel 212 van de Gemeentewet. Het systeem van budgetbeheer en -bewaking moet waarborgen dat de baten en lasten binnen de begroting blijven en dat belangrijke wijzigingen of dreigende overschrijdingen tijdig worden gemeld aan de gemeenteraad, zodat de gemeenteraad hierover tijdig (binnen het begrotingsjaar) een besluit kan nemen. Een systeem met onvoldoende waarborgen voor tijdige melding aan de gemeenteraad van budgetoverschrijdingen heeft het risico in zich dat inbreuk wordt gemaakt op het budgetrecht van de gemeenteraad.

Het begrotingscriterium is verder verfijnd en uitgewerkt in de Kadernota 2012 van de Commissie BBV (voorheen het Platform Rechtmatigheid Provincies en Gemeenten). Een overschrijding van de begroting is altijd onrechtmatig, maar hoeft niet in alle gevallen te worden meegewogen in het accountantsoordeel. Essentieel is dat de raad nadere regels kan stellen wanneer kostenoverschrijdingen die worden gecompenseerd door direct gerelateerde opbrengsten (1), kostenoverschrijdingen passend binnen het beleid (2) en kostenoverschrijdingen bij openeinderegelingen (3) moeten meewegen bij het oordeel van de accountant. In die gevallen dat de gemeenteraad geen nader beleid stelt, geldt het uitgangspunt dat deze kostenoverschrijdingen door de accountant niet worden betrokken bij de beslissing of al dan niet een goedkeurend rechtmatigheidsoordeel kan worden afgegeven.

Daarnaast moet de accountant in het verslag van bevindingen deze kostenoverschrijdingen, waarvan het college in de jaarrekening moet aangeven dat ze nog dienen te worden geautoriseerd, aan de orde stellen. Extra lasten die worden gemaakt omdat extra opbrengsten daarvoor de ruimte bieden, terwijl deze extra lasten niet direct zijn gerelateerd aan de extra opbrengsten en waarbij de raad nog geen besluit heeft genomen over de aanwending van deze extra opbrengsten, zijn onrechtmatig. In totaal heeft uw gemeente € 432 miljoen aan lasten begroot (na wijziging), tegenover € 441 miljoen werkelijke lasten. Dit is in totaal een overschrijding van € 9 miljoen (2 %). Aan baten had uw gemeente een bedrag van € 433 miljoen begroot, tegenover € 455 miljoen werkelijke baten. In totaal gaat het om een hogere realisatie aan baten van € 22 miljoen (5 %).

In het kader van de begrotingsrechtmatigheid moet gekeken worden naar de lastenoverschrijdingen per programma. Op diverse programma's (inclusief algemene inkomsten en uitgaven) zijn begrotingsoverschrijdingen op de lasten te constateren. Deze zijn in te delen in de onderstaande categorieën, zoals genoemd in de kadernota van het Platform Rechtmatigheid Provincies en Gemeenten.

Programma	Werkelijke lasten x € 1.000	Geraamde lasten x € 1.000	Over-schrijding	Onrechtmatig, Onrechtmatig, telt niet mee telt wel mee
1. Bestuur	14.602	14.101	501	X
4. Zorg en welzijn	27.655	27.394	261	X
7. Cultuur, sport en recreatie	44.078	44.035	43	X
13. Algemene dekkingsmiddelen	105.348	87.951	17.397	X

Naast overschrijdingen van lasten, zijn er ook op onderdelen meer baten gerealiseerd dan begroot. Over de baten rapporteren wij in deze paragraaf niet omdat dit geen onderdeel uitmaakt van het criterium begrotingsrechtmatigheid zoals de richtlijnen voorschrijven.

Wij verwijzen voor een inhoudelijke en meer specifieke analyse van deze overschrijdingen naar de toelichting op de programmarekening, waarin een analyse van de begrotingsafwijkingen en de begrotingsrechtmatigheid 2012 is opgenomen. De geconstateerde kostenoverschrijdingen welke als onrechtmatig worden aangemerkt en op grond van de Kadernota 2012 van de commissie BBV meetellen voor het accountantsoordeel, hebben in totaliteit geen gevolgen voor de strekking van de controleverklaring.

6. Overige onderwerpen

Fraude

Inleiding

Van de accountant wordt op grond van de regels van de beroepsorganisatie (NBA) een professioneel-kritische houding verwacht ten aanzien van afwijkingen van materieel belang als gevolg van fraude in de jaarrekening. Ter invulling van deze professioneel-kritische houding maakt de accountant een inschatting van de frauderisico's, vormt hij zich een beeld van de maatregelen van interne beheersing die de organisatie heeft getroffen om mogelijke fraudes van materieel belang te voorkomen en beziet hij of deze maatregelen effectief zijn.

Wanneer sprake is van een aanwijzing voor fraude, dan zal de accountant dit moeten communiceren met, afhankelijk van de aard van de fraude, de direct leidinggevende, het college van burgemeester en wethouders en, in sommige gevallen (fraude in de top van de organisatie) en wanneer onvoldoende herstelwerkzaamheden worden ondernomen, de gemeenteraad.

Om invulling te geven aan de eerdergenoemde verplichting, hebben wij een fraudediscussie gevoerd binnen het controleteam en met het college, waarbij wij de nadruk hebben gelegd op de eventuele mogelijkheden van materiële onjuistheden als gevolg van fraude in de jaarstukken en op preventieve maatregelen daarbij. Van het college hebben wij de bevestiging ontvangen dat er geen onregelmatigheden zijn geconstateerd. Wij hebben dit tevens met u gecommuniceerd.

Bovendien hebben wij zelfstandig werkzaamheden uitgevoerd die erop waren gericht om het risico van het "omzeilen" van de interne beheersingsmaatregelen door het college te detecteren. Tevens hebben wij specifieke controles uitgevoerd op memoriaalboekingen, controles van schattingen en zijn wij alert geweest op significante en ongebruikelijke transacties.

De corporate controller neemt fraude risico mee bij het risicomanagement en de verbijzonderde interne controle. Het zichtbaar maken van deze frauderisico's kan nog wel systematischer.

De huidige economische ontwikkelingen kunnen voor gemeenten en hun werknemers leiden tot verhoogde prikkels of gelegenheden tot het doen van of meewerken aan fraude. Gelet op het belang van een risicoanalyse die is toegespitst op de huidige economische ontwikkelingen en actuele interne beheersing, adviseren wij het proces van periodieke frauderisicoanalyses een vast onderdeel te laten uitmaken van het interne controlesysteem dat erop is gericht bedrijfsrisico's te onderkennen, het belang en de waarschijnlijkheid daarvan in te schatten inschatten en het daarop toespitsen van de interne beheersing.

Hoewel wij een professioneel-kritische houding hebben ten opzichte van risico's van fraude in de jaarrekening, merken wij op dat onze controle niet specifiek gericht is op het ontdekken van fraude. Tijdens de uitvoering van onze controle van de jaarrekening 2012 hebben wij geen aanwijzingen verkregen dat er sprake is geweest van fraude.

Overleg met andere accountants

Voor de uitvoering van onze gebruik hebben wij gebruik gemaakt van werkzaamheden van de accountant van Cocensus. Dit uitsluitend in het kader van onze controle op de volledige verantwoording van de belastingenopbrengsten in de jaarrekening van de gemeente Haarlemmermeer. Uit dit overleg zijn geen bijzonderheden naar voren gekomen.

Meningsverschil met management of beperking in reikwijdte van de controle

Er zijn geen meningsverschillen met het college geweest en er waren geen beperkingen bij de uitvoering van onze controle. Naar onze mening is ons bij de uitvoering van onze controleopdracht door het college en de medewerkers van de gemeente Haarlemmermeer de volledige medewerking verleend en hebben wij volledige toegang tot de benodigde informatie gehad.

Bijlage A1: Niet-gecorrigeerde fouten

Niet-gecorrigeerde fouten

De volgende niet-gecorrigeerde fouten groter dan € 50.000 zijn gedurende onze werkzaamheden vastgesteld:

Foutieve financiële beheershandeling zonder direct financieel effect vanuit externe regels (EU-aanbesteding/Fido) € 553.000. Dit heeft alleen effect op rechtmatigheid en niet op getrouwheid.

Van de precarioanslagen is voor een bedrag van € 3,9 miljoen nog geen zekerheid over het kunnen innen van inkomsten.

Wij hebben van het college een schriftelijke bevestiging bij de jaarrekening ontvangen, waarin het college bevestigt dat de niet-gecorrigeerde fouten, zowel individueel als in totaal, in het kader van de jaarrekening niet materieel zijn. Het college heeft tevens bevestigd geen kennis te hebben van andere niet-gecorrigeerde fouten.

Bijlage A2: Gecorrigeerde fouten

Gecorrigeerde fouten

De tabel hieronder bevat alle afzonderlijk geïdentificeerde en gecorrigeerde fouten en andere door het college gecorrigeerde fouten groter dan € 50.000.

	Rechtmatigheid en getrouwheid	Effect op resultaat na bestemming
Feitelijke afwijkingen		
In 2013 zijn nog facturen ontvangen die betrekking hebben op 2012. Deze waren nog niet in 2012 verantwoord. Deze facturen hadden geen betrekking op exploitatieposten	€ 1.071.000	€ 0
In de post vooruitbetaalde bedragen waren facturen verantwoord die nog niet betaald waren. Derhalve was er sprake van balansverlenging	€ 2.279.000	€ 0
In de post 'overlopende passiva' was een doelsubsidie verantwoord waarop geen terugbetalingsverplichting meer op rust. Deze subsidie is daarom vrijgevallen ten gunste van het resultaat	€ 117.000	+/+ € 117.000
In de post 'overige vorderingen' was een 'vordering op openbare lichamen' opgenomen. Dit is een presentatiecorrectie	€ 1.356.000	€ 0
Op een aantal activa was nog niet afgeschreven over 2012, terwijl de betreffende activa in gebruik waren genomen	€ 89.000	-/- € 89.000
Dotatie voorziening wachtgeld in verband met afvloeiing van personeel	€ 727.000	-/- € 727.000
Reclassificatie van nog af te rekenen subsidies naar het onderhandenwerk	€ 2.163.000	€ 0
Overige correcties op verzoek van de gemeente	€ 87.000	+/+ € 87.000
Inschattingsafwijkingen		
Mede door de vroege afsluiting was de bijstelling van de verliesvoorziening grondexploitaties nog niet bekend ten tijde van het opstellen van de concept jaarrekening. De gemeente is zelf met deze correctie gekomen. De bijstelling komt ten laste van de reserve Grondzaken	€ 1.278.000	€ 0
Bij de inschatting van de voorziening pensioenen wethouders was geen rekening gehouden met de verhoging van de pensioengerechtigde leeftijd. Een deel van de voorziening is hierdoor vrijgevallen	€ 204.000	+/+ € 204.000
Totaal	€ 9.371.000	-/- € 408.000

Bijlage A3: Afwijkingen in de toelichting

Afwijkingen in de toelichting

Onze controlestandaarden eisen dat wij afwijkingen van materieel belang in de toelichting signaleren om de gemeenteraad in staat te stellen een inschatting te maken van de gevolgen daarvan voor de jaarrekening. De tabel hieronder bevat een weergave van die onderwerpen uit de toelichting waarvan wij denken dat deze nader door de gemeenteraad dienen te worden beoordeeld.

Toelichting	Bron toelichtingsvereiste	Kwantitatieve of kwalitatieve overweging
De benamingen in de toelichting wijken licht af van de voorgeschreven teksten in de BBV.	Diverse artikelen van de BBV.	Kwalitatieve afweging.

Bijlage B: Onafhankelijkheid

Bevestiging onafhankelijkheid

De voorschriften in het kader van onafhankelijkheid zijn binnen de Nederlandse Beroepsorganisatie van Accountants (de NBA) opgenomen in de “Nadere Voorschriften inzake onafhankelijkheid van de openbaar accountant” (hierna: NVO) en vormen een belangrijk onderdeel van het “normenkader” waaraan een accountant moet voldoen. De naleving van de NVO is binnen de organisatie van Deloitte ingebed.

Aanvullende dienstverlening hebben wij verricht op het gebied van advieswerkzaamheden btw, participatiebudget, pensioenberekening, duurzaamheid en risicobeheersing.

Op basis van onze toetsing concluderen wij dat onze onafhankelijkheid als certificerend accountant bij de gemeente Haarlemmermeer in 2012 voldoende is gewaarborgd.